

Horia Ursu

Bécs ostroma

Fordította Nagy Lajos

Noran Libro Kiadó
Budapest, 2017**BÉCS OSTROMA**

Vass Norbert

GYŐZTÜNK, STOP! MEGHALTUNK, STOP!

„Egy dolog biztos: a románok nehezen váltak meg a kommunizmustól.” – Lucian Boia

Valami egészen banális dolgot szeretnék javasolni önöknek. Képzeljünk el a román történelmet egy, a Kárpátok karéja alatt, Zsil-völgyi széntől megvadultan robogó vonatként. A kopottpiros mozdony a kilencvenes éveket jelenti, a kocsik pedig egy-egy korábbi korszaknak felelnek meg. A kommunizmusnak, az Antonescu-érának, István vajda és Vitéz Mihály éveinek, végül a rómaiak és a dákok vagonjai következnek. Képzeljünk el, hogy ez a szerelvény egy böhmőnagy, áthatolhatatlan úttorlasszal találja magát szembe (ezt Francis Fukuyama a történelem végének nevezte egykor), olyan hirtelen méghozzá, hogy a legfelkészültebb cséféristák sem képesek megakadályozni az ütközést. A karambol be is következik, a kupék egymásba szaladnak. Egy, a balesettől sokkos állapotú és a múlttól katzenjammeros szupervagon születik így, amelyben egyszerre kavargó mindahány egykori kocsis szelleme. A régmúlt Decebal-lila, mitologikus köde, Cuza ezredes, Károly király, tizennyolc, húsz, meg a közelmúlt nehéz és valós hordaléka. Mint amikor egy rajzfilmszereplő csillagokat lát. Valahogy így festenek szerintem azok az évek, amelyeket Horia Ursu kísérel megörökíteni *Bécs ostroma* című regényében. Elképesztően fontos és döbbenetesen nehéz feladatra vállalkozik tehát.

A közelmúltban magyar nyelven is megjelent román prózairodalom több könyve tematizálta az említett időszakot. Dan Lungu *Hogyan felejtünk el egy nőt* című regénye a kínálkozó kiugrási lehetőségekre, a Romániába érkező kapitalizmus kreatív vadhajításaira koncentrált. *A kislány, aki Istent játszott* – ugyancsak Lungutól – inkább a társadalom azon szegmensére figyelt, amelynek nem sikerült magasra jutnia. Mindkét kötet a hiányt beszéli el, különös módon a hiány elvégre az átmenet korának (a kopottpiros kilencvenes éveknek) az egyik legmeghatározóbb vonása. A hiányról szól Doru Pop is sötét anekdotákból szőtt keserű, groteszk, szép meséjében, a *Szocialista szappanoperában*, amelyben egy családtörténet foghíjait veszi sorra. Radu Ţuculescu pedig, aki a mágikus realizmus Kalotaszegre importálásán mesterkedik *Óregmama történetei* című regényében, az egykorvult faluközösség eldeformált emlékeit igyekszik megörökíteni.

Munka nélkül tengődő értelmiségiek, tennivaló híján maradt parasztok, tettek nélküli szájhősök, alkoholba fulladt munkások (és értelmiségiek és parasztok), kényszerűségből Nyugaton munkát vállaló, de a családfenntartást szolgáló magány terhe alatt összeroppanó erős nők és magukra maradt gyerekbandák a blokkházak játszóterein. Ők az említett kötetek szereplői. Ők az átmenet korának megpróbált hősei. A tévében véget nem érő brazil szappanoperákat, félig leadott amerikai rajzfilmeket néznek. A hírek Olasz- meg Spanyolországban körözött honfitársaikkal vannak tele. Innen tudják, hogy otthon alig lehet bár megenni, de nem sokkal jobb menni sem. A kivándoroltak és a helyben maradtak is tisztában vannak vele, hogy ha elbuknak, nincs, aki felsegítse őket. A történelem padlóra küldött ugyanis már mindenkit körülöttük. Emiatt minden elhatározásuk ellenére is szinte mozdulatlanok maradnak. Legfeljebb a kéjvágy rángatja őket vagy az alkohol. Sodródnak, napra nap. Ahogy Lucian Boia fogalmaz a román kommunizmus természetéről szóló munkájában, „vonakodtak belevágni az ismeretlenbe, elindulni a nyugati típusú bizonytalan partjai felé”.¹Horia Ursu könyve az eltávolodás lehetőségeiről szól. Az elindulók után maradt csöndről és a visszaérkezők láttán a maradók által ráncolt szemöldökökről. Így, együtt, a Ceauşescu utáni, elszalasztott lehetőségekkel teli életről. „Nálunk a matematika élet, az élet pedig költészet, és míg a matematikusok elmennek, a költők maradnak, hogy keserű dalba foglalják a matematikusok távozását” (399) – fejt ki

1 Lucian BOIA, *A román kommunizmus különös története (és szerencsétlen következményei)*, ford. VALLASEK Júlia, Koinónia, Kolozsvár, 2017, 166.

Ursu egyik hőse, aki mintha a kötet megírásának motivációjáról is felbontené ezzel a fátlyat.

„Akár tetszik az eredmény, akár nem, az a tény, hogy jelenleg Románia egész másként néz ki, mint amilyen 1989-ben volt, azt jelenti, hogy forradalmat éltünk meg”² – szögezi le a már idézett munkájában Lucian Boia. Aztán árnyalni kezdi azért ezt a kijelentést. Hozzáteszi például, hogy 1989 Romániában nem volt eredendően kommunista-ellenes. Az emberek java inkább élelmezési, semmint filozófiai okokból lázadt fel. (Még ha élesen fogalmaz is, azért az szembeötlő, hogy a táplálkozás fontos motívum a fent említett alkotásokban, de az alább bemutatandóban is.) A kommunista rendszer Romániában intézményi és személyi szinten is tovább élt, ezért a keleti blokk legerőszakosabb szakítása az ismert történész szerint a térségben a leginkább korlátozottnak is bizonyult.³ Elszakadni azért nem könnyű – így Boia⁴ –, mert a kommunizmus mélyebb nyomokat hagyott hazáján, mint bármi más az egész azt megelőző történelemben.

„A Forradalom, mondta egyszer Dionisie Precup, a román nemzet érettségi bizonyítványa! Egyfajta érettségi vizsga Történelemből. Meglehetősen későn tettük le és nehezen, nyögvenyelősen, de végre megvan! Egy szinten vagyunk a szabad világgal” (299). Ez az idézet már Horia Ursu regényéből való. Ahogy a most következő is: „A századvégi forradalmak közül ennek volt a legjobb zenei aláfestése»” (16–17). Utóbbi történetesen a cselekmény helyszínéül szolgáló Végakna utolsó izraelita lakója, az órajavító Káin úr mondja.

Ez a sokarcú és sokhagyományú – a fülszöveg szerint Nagybányából, Kolozsvárból, Marosvásárhelyből, Nagyszebenből, Gyulafehérvárból, Marosújvárból és Nagyenyedből összegyűrt – település, ha kitalált is, nekünk, közép-európai olvasóknak messze nem elképzelhetetlen. A Monarchia kísért elvégre a falai között, még ha düledeznek is már ezek az ódon ormok. A végaknai trafikos tökéletesen beszél bár a román mellett magyarul és németül, ezeket nem tartja ráadásul idegen nyelveknek, azonban német anyanyelvűvel az utóbbi időben legfeljebb csak műholdas adásokban találkozhatott. Miután az imént említett órajavító, Káin úr ősei földjére távozik, egy „zsidó úr” feliratú plakettet erősítenek a városháza falára. A tábla közvetlenül a „német

2 Lucian BOIA, *A román kommunizmus különös története (és szerencsétlen következményei)*, ford. VALLASEK Júlia, Koinónia, Kolozsvár, 2017, 166.

3 *Uo.*, 162.

4 *Uo.*, 163.

úr” mellé kerül. Hiány a hiányhoz. És megül bár a város sokszor átnevezett terein („Korábban Ferdinánd, majd Augusztus 23. tér, jelenleg a Nemzeti Megbékélés Tere, ahol a nyugdíjasok és a sakkozók találkoznak egymással, és néhány prostituált” [123]) valami otthonos fátsultság és az elsajátított megalkuvás is könnyen tenyész, a „Temesvár! Temesvár! Temesvár!” feliratot minden évben le kell azért meszelni a központban, jelen van tehát a virtigli virtus is, csak csendben.

Mert akármilyen volt is Boia szerint, a forradalom mégiscsak a hosszú átmenet origójának tekinthető. Nyolcvankilenc vége valami új kezdetet jelzett, a vágyott váratlant, amelyhez egyszerre kapcsolódik ezer helyben járássá lett lehetőség, az elveszett iránykeresés, egyszerre az életöröm és a halálvágy. Ha elmarad a forradalom – mondja ki Ursu egyik szereplője büszkén –, a nép elveszítette volna a hangját és zenéjét, bár – teszi hozzá egyből – ugyanez a nép már túl fáradt ahhoz, hogy megtanuljon az új keretek között élni. Az üzenet ezért, melyet kissé teátrálisan és roppant szimbolikus módon egy idegőszeomlás előtt álló postás kiabál bele egy téli éjszakába, csak ennyi: „Győztünk, jóemberek! Meghaltunk, jóemberek!” (122)

A *Bécs ostroma* hemzseg a szimbólumoktól. A Mittel-Europa márkájú sült gesztenye, az órajavító szakma, a 89-es házszám vagy a Flavius-Tiberius keresztnév mind elég beszédesek. Az sem véletlen, hogy a regényben zömmel tél van. Nem nyolcvankilenc tele, hanem egy későbbi, de mégiscsak szilveszter előtt járunk, valaminek tehát a végén. Egyesek utaznak, mások lakodalomban mulatnak, valakik árverésre készülnek, megint másokat temetnek vagy elhagynak. Valami elmúlik, hogy valami új következzen. De – fájdalom – nemigen következik semmi. A helyzetek és a szereplők keverednek inkább össze, mint a hópelyhek a decemberi szélben. Kapkodjuk a fejünket, mint hógolyózáskor, gyerekkorunkban. Bekezdéseket vagy egész fejezeteket olvassunk újra, hogy kisilabizáljuk a történet menetét, mert csak pillanatokra látunk rá a kötetben láttatott életekre, úgyhogy a szereplőket a hosszú anekdoták ellenére is csak felületesen ismerjük meg. Mintha elsuhanó vonatok ablakában vennénk őket észre. Mielőtt megtudnánk valakiről, kicsoda és miért van vele olvasóként dolgunk, az udvarlójáról, a dédapjáról, az ivócimborájáról következik egy, a múltba vezető – hol sziporkázó, hol túlontúl elnyúló – betéttörténetet. Horia Ursu sűrűn szőtt motívumhálóval fed, a balladai homály fátylával takar le hétköznapi és a legkevésbé sem megszokott helyzeteket. Hosszú mondatokkal és váratlan hasonlatokkal találja az új éra el- és eszeveszettségé-

gét. Idegen nyelvű részeket, verssorokat, történeti művekből átemelt passzusokat vagy éppen művészettörténeti leírásokat „felejt” szövegében. Mintha mindezek valamiféle egykorvolt világ iránt érzett nosztalgia rekvizitumai volnának.

Mert a gyakran obskúrus és szinte végig csípősen ironikus szövegből kitetszik azért, hogy nem mindig volt ebben a „szív formájú országban” ilyen árnyalattalan a sivárság. A történet jelene épp ettől ily keserű. A leváltott-odahagyott Ceau-rendszer valamiképp tartást, fazont adott legalább a népnek. „Olyan idők jártak akkoriban, amikor a nők még hittek valamiben. Lucreția Cristea elvtársnő, egy őspartizán lánya például a pártban. Irina Stein asszony az almaecet tisztító erejében. Mirela Strimbu a vérehulló fecskéfűben. Sanda Tertulian Istenben. Elly Cazan a Szibériában elhunyt férjében. Ingrid Vachovici a jóvágású, bár köztudottan szoknyavadász Kutassy Laci futballistában. Dumitra Rațiu a jelekben. Salvia Dănilă saját lábának hosszúságában. Tamara Urdă a négy és fél év alatt teljesített öt éves tervben. Dana Răduță bárki bármilyen ígéretében. Roxana Bradu a *coitus interruptus*ban. Cerasela Stan Joan Baezben, Bob Marley-ben és Bob Dylanben” (224).

Hogy aztán KISZ-aktivistákból Audi-tulajdonosok lesznek, hogy az utcasarkon valutaváltók teremnek, hogy akiből nem lehetett filmrendező, parabolaantenna-kereskedőként próbálja megcsinálni a szerencsését, felénk sem ismeretlen. És a vidékről Bukarestbe kerülő egyetemista lány lehetőségeit (mutatis mutandis) is plasztikusan festi le a szerző. Az már annál meglepőbb, hogy az egyik Karolina téri lokálban az Aranycsapat elbukásáról diskurálnak az egybegyűltek, a legelképesztőbb betét pedig egy Bejan Iustin nevű szereplőhöz köthető, aki apróhirdetésben árusítja a szerveit. A bevételből Görögországba szakadt lányát próbálná tisztos megélhetéshez juttatni, magának meg sírhelyre gyűjt, és bár hithű kommunista, szeretne az angyalok szomszédságában nyugodni. Hogy sikerül-e neki, nem tudjuk, mert sok más szálhoz hasonlóan, a(z) – román államvasutak menetrendjénél is szeszélyesebb – elbeszélő elejti ezt is. A narrátort tényleg nem könnyű követni.

Míg a kétezres évek elején – éppen a már emlegetett Dan Lungunak, Filip Floriannak, Lucian Dan Teodorovici-nak és Florin Lăzărescunak köszönhetően – a posztmodern játékoságot odahagyva a román prózaírók visszatértek a történetekhez, Ursu könyve mintha inkább labirintusszerű repeszek formajátékába rejtve igyekezne benyomásokat

megosztani velünk az utóbbi harminc év román történelmének legfontosabb mozzanatairól, ezek előzményeiről és folyományairól. A nagy egészről. Mintha szövege szervezőelemévé kívánná tenni a megénekelte zűrzavart.

Nem kertelek. Számos szál többszöri olvasás után sem ért nálam össze ebben a végtelenül intellektuális és bámulatosan szélesen látó, meglehetősen meredek hasonlatokkal dolgozó tudatfolyamban. A malíciával megfestett hömpölygő, kiönteni képtelen, felgyűlt indulatot, feldúlt tehetetlenséget, másnapos harci kedvet azonban felfedezni véltem a *Bécs ostromában*.

És érteni gondolom azt is, hogy a rohangáló helyben járásról, a tettek elodázó szavakról, a forgalomból kivont mondatok mindennapi jelenlétéről, szóval a nem egykönnyen odahagyható szocialista örökségről gondolkodik a kötet. Engem csak pillanatokra húzott be mégis. Mert Ursu szövege – magyarul legalábbis – irtó körülményes. Nem tudom, máshogy lenne-e, ha a néhol sziporkázó fordítást alaposabban gondolják, mert érzésem szerint maradtak azért benne eldolgozatlan részek. Úgy sejtem, a néhol dadaista kabaréba, másutt viáni bohózatba, karkai abszurdba vagy magritte-i szürreáliába futó szöveg egyébként is egyenetlen lehet. Egy szó mint száz, a káoszról a káosz nyelvén való elbeszélés mint kísérlet, nálam nem sikerült. A lényeg nem az persze, én mit gondolok. A lényeg talán az, amit Ursu virágnyelven, álruhába öltöztetve, áttételekbe csomagolva árul csak el, Boia viszont kimond, kerek perec. „Megfizetünk, és még sokáig fogunk fizetni a kommunizmusért.”⁵ Én ezt éreztem a *Bécs ostroma* egyik legfőbb állításának. Azzal megtoldva még, hogy regénynyi terjedelművé hizlalja a *Megáll az idő* beletörődő, hősies sóhaját. „Jó, hát akkor itt fogunk élni.”